

VIKKI REYNOLDS

Etikai szempontok a közösségi munkában¹

I. Bevezetés

Ez az írás a közösségi munka igazságosságot szolgáló etikai irányultságát mutatja be, ami a szolidaritás filozófiájából és a társadalmi igazságosság aktivista háttéréből táplálkozik. Nagy kihívásnak tartom azokkal a közösségi szociális munkásokkal végzett szupervíziós munkámat, akik társadalmi igazságtalanságban és szélsőséges kirekesztésben élő ügyfelekkel dolgoznak nap mint nap. Hogyan segíthetjük a társadalom margóján élőkkel foglalkozó szociális munkások küzdelmét a társadalmi igazságosság iránti etikai elköteleződésünkkel összhangban? Hogyan tudunk hosszú távon is fenntarthatóan és a társadalmi működést alakító módon dolgozni?

Ezekre a kérdésekre reménytelenül választ ajánlok. Először írásom kereteként bemutatom, hogy milyen úton jutottam el pont ehhez az etikai állásponthez, valamint azt, hogy ez hogyan kapcsolódik az általam megismert ügyfelekhez és szociális munkásokhoz. Majd elmondom, hogy mit is jelent saját etikai elköteleződésem szemszögéből az *igazságosság szolgálata* a közösségi munkában. Ez az etikai álláspont különböző *irányelvek* mentén épült, amelyek jól összefoglalják mindazt, amire a szociális munkások szupervíziójában különös figyelmet fordítok. Az *igazságosság szolgálata mellei* etikai elköteleződésem mindazon szenvedés, megaláztatás és a társadalmi igazságosság megsértése ellen jött létre, amellyel napi munkám során oly gyakran találkozom. *Irányelveim* a következők: az *etika-központúság*, a *szolidaritás vállalása*, a *közös fenntarthatóság*, a *hatalom megnevezése*, a *nyelv kritikus használata* és a *biztonság megteremtése*.

Annak érdekében, hogy megmutassam, hogyan működnek az irányelvek a gyakorlatban, ismertetem a szolidaritás csoport sajátos gyakorlatát. Ez a gyakorlat az *irányelvek* iránti elköteleződésből nőtt ki.

Írásommal nem az a célom, hogy egy statikus modellt vagy egy eszköztárat ajánljak, hanem olyan etikai elköteleződést mutatok be, amelynek alapján különböző kontextusban, különböző módon lehet cselekedni. Remélem, hogy az olvasó gyakorlati szakemberek elgondolkodnak az *irányelveken* alapuló *igazságosság szolgálata*n, és úgy alakítják saját gyakorlatukat, hogy az a helyi közösségben adaptálható módon szolgálja ezeket a célokat.

¹ Részlet Vikki Reynolds: Az igazságosság – a közösségi munka fenntarthatósága érdekében c. könyvéből (szerk. Bányai Emőke). A teljes könyv olvasható magyarul a következő web helyen: http://tatk.elte.hu/dokumentumtar/cat_view/693-e-tananyagok?start=25

II. „még mindig itt vagyunk, csodálatosan életben maradtunk, minden nehézség ellenére”²

Az 1990-es évek elején Washington államban az Amnesty International felkérésére mondtam beszédet. A halálbüntetés ellen tiltakoztunk. Az eredeti cél az volt, hogy a nemzetközi halálbüntetés-ellenes mozgalomról – ami az Egyesült Államokkal ellentétben a világ nagy részén az uralkodó trendnek tűnik – és az ehhez kapcsolódó különböző globális eseményekről adjak elő az egybegyűlt aktivistáknak. A szervezők meglepetésére a hallgatóságban főleg idős emberek ültek. Olyan aktivisták, akik már az ötvenes években tüntettek a Rosenberg házaspár kivégzése ellen! Félretettem az előkészített beszédemet, és inkább beszélgetést kezdeményeztem az idős résztvevőkkel. Előadás helyett arról kérdeztem őket, hogy hogyan alakult a halálbüntetés ellenző elköteleződésük az évek során, és hogyan viszonyultak az emberi jogokért való küzdelemhez. Nagyon megérintett, hogy közösségként is hűek tudtak maradni eredeti meggyőződésükhöz. Arrogáns lett volna azt gondolni, hogy az előadásom hasznosabb ezeknek az idős aktivistáknak, akik oly régóta aktívan elkötelezték magukat a társadalmi igazságosságért való küzdelem mellett. Ahogy Steve Earle éneklé, ők még mindig „ugyanazt akarják”³.

Naivan megkérdeztem, hogyan lehetséges, hogy még mindig eljárnak ilyen megmozdulásokra, amikor valójában semmit sem sikerült elérniük eddigi küzdelmeik során. Egy idős, bölcs úriember azt felelte: „Ki mondta, hogy semmit sem értünk el? Nagyon sok mindent elértünk már.” Válasza segített abban, hogy elkezdjek hinni a változás lehetőségében, egy tágabb módon értelmezett változásában. Addigi aktivista tapasztalataimban mindig azt hallottam, hogy az ellenség verhetetlen. Hirtelen ráébredtem arra, hogy saját részvételem az emberjogi mozgalmakban abból a vágyból táplálkozott, hogy helyes dolgot cselekedjek, nem pedig abból, hogy komolyan hittem volna a változás lehetőségében. Elbizonytalanodtam, hogy vajon saját elveim elégséges muníciót biztosítanak-e ahhoz, hogy hosszú távon is kitartsak az aktivizmus mellett. Egyszeriben ráébredtem, hogy át kell alakítanom a „hasznosnak lenni”⁴ definícióm, és szükségem van egy közösségre. Az idős emberek nem azért jártak el a gyűlésekre, mert naivak lettek volna, unatkoztak, vagy nem volt semmi más értelmes tevékenységük. Hosszú távú jelenlétük a harcban egymás iránti elkötelezettségükből, valamint az ellenállás közösen megtapasztalt eredményeiből táplálkozott – amelyek sokszor alig észrevehető, apró győzelmek voltak csupán. Sokat tanultam tőlük, és lenyűgözött, hogy lehetséges az igazságosság szolgálatában cselekedni, és egyben közösségként fenntarthatónak maradni.

Az idősek lelkesedése és lelkülete elkísért a közösségi munka és a szupervízió során. Még mindig erőt meríték optimizmusukból, ahogy

² Ezt a címet Bud Osborn egyik verséből, az *Amazingly Alive* [Még mindig élek] címűből vettem (Osborn 1999).

³ Steve Earle, aktivista népdalénekes *Little Feat* című száma (Lowell 1971).

⁴ Ez a kifejezés Marge Piercy (1982: 106) egyik versének címéből származik. A vers sok aktivista érzését fejezi ki, ezért gyakran idézik vagy említik, különösen a feminista mozgalmak.

elképzelem, hogy 90 évesen is lehetséges hatékonyan, étellel telve munkálkodni az *igazságosság szolgálatáért*. Ebben az írásban össze szeretném kapcsolni a közösségi munka és az aktivizmus világát. Magamat politikailag elfogultnak tartom – bár szerintem minden segítő foglalkozású politikailag elfogult, hiszen mindannyian hatalmi viszonyokkal dolgozunk. Soha nem voltam semleges a kínzásokkal, az erőszakkal és a szegénységgel szemben. Sőt, a semlegesség önmagában is egyfajta politikai elkötelezettséget jelent.

Előfordul, hogy közösségi munkásként ugyanazt a dominanciát tesztjük meg, amit semlegesíteni szeretnénk; megpróbáljuk az emberekkel elfogadtatni szegénységüket, és olyan rendszerekkel való együttműködésre buzdítjuk őket, amelyek a társadalmi kontrollt szolgálják. Néhányan közülünk cinikussá válnak; meghajolunk a bürokrácia és az elnyomó intézményrendszer előtt, ahelyett hogy ingujjunktal felgyűrve azon munkálkodnánk, hogy megváltoztassuk az intézményes kereteket; esetleg más programokkal és más segítőkkal marakszunk, mint amikor kutyák küzdenek egy lerágott csontért. Aktivistaként mindezekkel tisztában voltam, és őszintén szólva nem töltöttem el optimizmussal.

Különböző segítőket tanítottam és képeztem, akik beszámoltak arról, hogyan sorvad el lelkesedésük, amikor különböző esetmegbeszélések alkalmával a szakzsargon használata miatt úgy érezték, hogy ügyfeleik dehumanizálódnak, a segítő folyamat pedig ipari futószalag-termeléssé degradálódik. A tanácsadók arról meséltek, hogy amikor sebezhetőnek mutatták magukat, esetleg kérdést tettek fel, negatív kritikát kaptak. Ezzel ellentétben más segítők olykor annyira elszigetelten dolgoznak, hogy senkivel nem tudják munkájukat megvitatni, senki nem kéri számon azt, hogy mit hogyan csinálnak – egyedül munkájuk adminisztrációs részét ellenőrzik rendszeresen. Különösen kényelmetlenül éreztem magam, amikor arra kértek, hogy mások életének szakértőjeként formáljak véleményt. Ez azért volt számomra fájdalmas, mert aláhúzta, hogy saját hatalmi pozícióm és hangom mennyivel elfogadottabb, mint azoké, akiket szolgálni szeretnék. A munkámról többször és többen szóltak elismerően, különösen azért, mert olyan súlyos szenvedésben élőkkel foglalkoztam, mint a kínzások túlélői.

A közösségi és szociális munka gyakran az erőszakra, a hatalommal való visszaéléssel, és az ügyfeleinket sújtó elnyomás különféle formáira adott válaszreakció; az igazságtalan társadalmi berendezkedéssel szembeni kollektív ellenállásunk része. Bár munkánk nem mondható sem méltányosnak, sem ártalmatlannak, azon gondolkodtam, hogyan lehetséges egy olyan társadalomban az *igazságosság szolgálatában* állni, amely egyesek számára igazságosabb, mint mások számára. Elkezdtem azon tűnődni, hogy szociális munkásként hogyan lehetne munkánk fenntarthatóságát elősegíteni.

A legtöbb szociális munkás azt mondta, hogy a társadalom peremén élőkkel végzett munka során egy ponton elkerülhetetlen a kiégés. Hiszem, hogy a kiégés kifejezés többet árul el társadalmunk egészéről, mint az egyéni szociális munkásokról. A probléma nem a fejünkben vagy magunkban van, hanem az igazságtalanul működő világban. Azok, akikkel együtt dolgozom, nem sebeznek meg vagy égetnek ki, sőt, inkább alakítanak, növekedésre ösztönöznek és inspirálnak! A valóság-

ban nem kiégünk, hanem a szétrobbanás ellen küszködünk! Engem az fenyeget robbanással, ha nem tudok az etikai elköteleződésemmel összhangban dolgozni. Azt is személyes frusztrációnak és kudarcnak élem meg, ha nekem magamnak nem sikerül megváltoztatni az igazságtalan társadalmi működések, amelyekkel ügyfeleim küzdenek, és amelyek folyamatosan behatárolják életüket.

Az általam kifejlesztett, a későbbiekben bemutatott gyakorlatok abból az elköteleződésből táplálkoznak, hogy szociális munkásként úgy tudjunk együtt dolgozni, hogy a társadalom peremén élők érdekében, az *igazságosság szolgálatában* végzett munkánk közösségi része erősödjön. A legerősebb fegyvereim a reménytelenség, a csüggedés és az egyesek által kiégésnek nevezett tünetegyüttes elleni küzdelemben az aktivizmus eszköztárából származnak. Hiszem, hogy a szociális mélyen közösségi tevékenység: mások vállára támaszkodva végezzük munkánkat, megint mások számára pedig mi magunk vagyunk a támasz. Mélyen egyetértek Bud Osbornnal, aki egyik dalát ennek a közös fellépésnek (Shotter 1993a, 1984) dedikálta: „Mivel egy emberi lény sem képes egyedül bármit is elérni, annak a sok embernek ajánlom ezt a verskötetet, akik szó szerint tartották bennem a lelket azon hosszú évek alatt, amikor nem törődtem magammal. Könyvem ezt a nagyon mély értelemben vett együttműködést tanúsítja” (Osborn 1999). Az *aktivista idős emberek bölcsességét segítségül hívva úgy érzem, hogy közös munkánk megvalósítható és fenntartható.*

Azt remélem, hogy sikerül a zsigerekig hatóan meggyőzni magunkat arról, hogy munkánknak igenis van értelme – mert nagyon sokszor csak egymás támogatására támaszkodhatunk. Ebben a nehéz munkában a különbségeink ellenére is kapcsolódhatunk más utakon járó segítők társainkhoz. Az a tudat, hogy mások is hasonló irányba tartanak, hozzánk hasonló reményekkel, „s a mindennapi élet felszíne alatti kapcsolatokat építenek, ami előre megjósolhatatlan módon tör felszínre” (Uzleman 2005: 17), megerősíthet minket saját munkánk végzésében. Saját aktivista múltam és az idős emberek élettapasztalata azt mutatják, hogy az etikai elköteleződésünk melletti kiállás közösségileg hozzásegíthet bennünket ahhoz, hogy egész életünkben az *igazságosság szolgálatában* álljunk.

III. Az ügyfelek, a szociális munkások, a szupervízor és a szolidaritáson alapuló szupervízió

Az ügyfelek

Minden ügyfelem, akivel eddig együtt dolgoztam, tanított valamit, átalakított engem és a munkámhoz való viszonyomat, sőt a munkámat is. Itt az ügyfeleim két csoportjáról fogok szólni – a kínzások és a politikai erőszak túlélőiről, illetve Vancouver Eastside belvárosának lakosairól –, akik a leginkább befolyásolták ennek az írásnak a gondolatait és az itt bemutatásra kerülő gyakorlatot.

A KÍNZÁSOK ÉS A POLITIKAI ERŐSZAK TÚLÉLŐI

Ennek a munkának a megírását legerősebben azok a tanítóim befolyásolták, akik kínzásokat vagy politikai erőszakot éltek át.⁵ (Szívesebben használok az áldozat, mint a túlélő szót, mert az előbbi nyelviileg egyszerűen foglalt állást a felelősség kérdésével kapcsolatban. Itt azért használok mégis a túlélő szót, mert az érintettek maguk is ezt használják.) Bár nem hiszem, hogy hasznos volna a traumát elszenvedettek fájdalmát hierarchiába rendezni, saját gondolkodásomat és munkámat alapjaiban meghatározza mindaz, amit a kínzások és a politikai erőszak túlélőitől – akik az elszigeteltség, a depriváció, a biztonság és az emberi méltóság teljes hiányát szélsőségesen megtapasztalták – tanultam. De nem az elnyomás tett rám mély benyomást és nem is ez alakította gondolkodásomat, hanem az ellenállás apró jeleinek megtapasztalása. A túlélőkkel végzett munkám miatt hiszek mélyen a változásban. A kínzások és a politikai erőszak túlélőinek sokba került, de nekem nagy hasznomra volt az, hogy megtanítottak arra, hogy ne veszítsem el a reményt.

Davoud egy meghallgatásra készül menedékkérelmével kapcsolatban, ahol eldöntik, hogy maradhat-e Kanadában, vagy visszatoloncolják Iránba, ahol nyolc éven keresztül élt bebörtönözve, különböző kínzásoknak alávetve, és túlélte több társa kivégzését. Az ügyvéd úgy érzi, hogy ha egy pszichiáter írásos szakvéleménye is alátámasztaná azt, hogy pszichés betegségben szenved, hihetőbbé válna a védelem azon érvelése, miszerint politikai erőszakot szenvedett el. Mintha a testén lévő hegek és sérülések nem lennének önmagukban elég hatásosak, de az ügyvéd szerint ezek már többeknél nem bizonyultak elég meggyőzőnek. Davoud elkötelezett marxista, aki a terápiát politikai alapon nem tartja értelmes tevékenységnek, és a beszélgetésekben hangsúlyozza, hogy mentálisan egyáltalán nem beteg. Úgy érzi, hogy nem „benne” keresendő a probléma, hanem azokban a politikai indíttatású erőszakos cselekményekben, amelyeket kénytelen volt elszenvedni. Sőt, identitásának fontos része, hogy épelméjűségét a kínzások között is meg tudta őrizni. Amikor kínoz emlékek gyötrik, vagy aggodalom bénítja meg Iránban maradt családtagjai miatt, saját ellenállásának emléke ajtót nyit a reménynek. Davoud egyik túlélési stratégiája a következő volt: minden este egy televíziós beszélgető műsort képzelt el, és eljátszotta fejben, hogy a riportert őt kérdegeti egy aranyérem elnyerésével kapcsolatban. Az érmet a lojalitásaért kapta. Davoud a rákényszerített, ráhúzott történetek helyett saját ellentörténetét készítette el, és azt ismételte. Saját, a riportban elhangzó szavai bátorították a szenvedés elviselése közben. Davoud-nak van egy fényképe a legkisebb gyermekéről, ami régen készült, még mielőtt

⁵ A kízás és az embertelen vagy megalázó bánásmód és büntetés elleni ENSZ-konvenció szerint a kízás olyan cselekmény, amelynek során tudatosan, politikai célból szélsőséges fájdalmat okoznak egyes embereknek, az ellenvélemény elhallgattatása céljából. Ahhoz, hogy egy erőszakos tett kízásnak minősüljön, az elkövetőnek állami vagy kormányzati felhatalmazással kell rendelkeznie, mely számára védeltséget is jelent (Amnesty International 2000).

az életét kitejték volna kezéből. A képen látható kislány egy idős asszony mindentudó bölcsességével mosolyog a kamerába. Amikor rá és többi gyermekére gondol, és arra, hogy vajon most milyen az arckifejezésük, saját arcvonásai is meglágyulnak. Davoud apai identitását bebörtönzésével lerombolták, de ha gyermekeire gondol, a fizikai távolság ellenére legalább képzeletben apjuk tud maradni. Lassan összeszedi a gondolatait, és ismét arra koncentrálnál, hogy milyen stratégia alapján mesélje el élettörténetét a másnapi klinikai vizsgálat során.⁶

Munkám során mélyen megérintett a kínzások túlélői és a menekültek szélsőségesen elszigetelt állapota. Kérdéseket teszek fel az elszigeteltség érzetének csökkentése érdekében, amelyek egy olyan időszakkal kapcsolatos történeteket hívnak elő, amikor még a hátrahagyott közösség, családi kör részesei voltak. A kínzás története teljes mértékben elszigetel – ehelyett igyekszem a közösségi élményeket erősíteni. Megpróbálok segíteni azoknak, akiktől elvették a saját identitásukat megalapozó történeteiket, oly módon, hogy ezeket újból előhívjuk, megőrizzük és kihangsúlyozzuk. Az írásom hátralevő részében leírt gyakorlat jelentős része azt a szükségletet elégíti ki, hogy reagáljunk a túlélők ellopott történeteire, szélsőséges elszigetelődésére.

Sok kínzást és politikai erőszakot túlélő ember számára a kínzásnak valójában sosincs vége. Folyamatosan félelemben élnek szeretteik miatt, akik a kínzás veszélyének, vagy közvetlenül kínzásnak vannak kitéve odahaza. Sokakat elszakítottak családjuktól, gyermekeiktől. Egyszer egy férfi azt mondta, hogy ez az érzés ahhoz hasonló, mintha az ember szíve többé nem a testében dobogna. Sokan teljes elszigeteltségben élnek, nem találva a helyüket egy tőlük idegen kultúrában. Bár Kanadát nemzetközi egyezmények kötelezik arra, hogy védelmet és anyagi támogatást biztosítsanak a menekültek számára, sok ember, aki kínzásokat élt túl, nyomorog, és csak nehézségek árán tudja olyan alapvető szükségleteit kielégíteni, mint például a lakhatás. A legtöbb menekült hazavágyik, szeretné kisgyermekét a karjaiban tartani, a megszokott beszédfoszlányokat vagy zenét hallani, és az otthoni konyha illatát érezni. Érthető, hogy a kanadai státusszal rendelkezők közül (ez alatt az olyan kanadaiakat értem, akik vagy kanadai állampolgárok, vagy legális bevándorló státuszt kaptak) sokan elvárják, hogy a menekültek hálásak legyenek azért az előnyért, amit a kanadai tartózkodás jelent számukra. A menekültek valóban hálásak ezért, de mégiscsak otthon szeretnének lenni. Bonyolult és gyakran érthetetlen eljárási rendszerek között kell boldogulniuk. A kínzások túlélői között sokszor előfordul, hogy nem bíznak még saját közösségük tagjaiban sem, mert a múltban keservesen csalódnuk kellett, és saját honfitársaik kínozták meg őket. Az állami besúgóktól még otthonuktól ilyen távolságban is valósággal rettegnek. Ebben a kontextusban a megtapasztalt és átélt szörnyűségekre való reakció a túlélők egy része számára további zavart kelthet.

⁶ Nem adok meg teljes nevet, de minden esettanulmány valós személyt fed, akivel munkám során kerültem kapcsolatba, akár ügyfélről, akár segítőről legyen szó. Céлом, hogy részletekben gazdag leírásokat tegyek közzé, miközben figyelmet fordítok a biztonság és a titoktartás etikai elvárásaira.

AZ EASTSIDE-I BELVÁROS LAKÓI

Vancouver hírhedt Eastside belvárosának lakóközössége egy másik csoportját alkotja azoknak, akik hozzásegítettek ez írás elkészültéhez⁷. Az itt lakók egész Kanada egyik leghátrányosabb helyzetű csoportját alkotják. Széles körben elterjedt a mélyszegénység, sokan küzdenek szenvedélybetegséggel, HIV- vagy Hepatitis C-fertőzéssel. A kábítószeres kriminalizációja sokaknál kriminalizált identitástudathoz vezetett. Azok közül, akik felkeresték a pszichiátriai gondozó intézményeket, sokakat mentális betegséggel diagnosztizáltak. A nők jelentős, a férfiak és a transznemű emberek egy része részt vett a prostitúciónak nevezett jelenlegben, amit a szexkereskedelem munkásai szexkereskedelem által való túlélésnek neveznek – vagyis olyan munkának, ami kényszerűségből, ha épp nem teljes eszköztelenségük miatt vállalnak.⁸

Mary 48 éves, azonban általában jóval idősebbnek gondolják, mivel nincsenek fogai. De nem úgy bánnak vele, mintha idős lenne, mivel kokainfüggő, gyakran vizeletszagú, és minden szembejövőtől pénzt kér, vagy amire épp szüksége van. Az eufemisztikus „összetett egészségügyi szükségletű” szakkifejezés számára nem megfelelő módon írja le mindennapi fizikai fájdalmát és szenvedését. Nem tudott túllépni azon a veszteségen, hogy 25 évvel ezelőtt a gyermekvédelem elvette tőle két fiát. Minden várakozással ellentétben túlélte a mellrákot, és annyi saját sodrású cigarettát szív el, amennyit az összeszedetet csikkekkel el tud készíteni. Egy elkötelezett szociális munkás erőfeszítéseinek eredményeképp általában van fedél a feje felett, a HIV-fertőzöttség egyik pozitív vonzataként. Gyakran veszíti el lakhatását, mert az az ártalomcsökkentő programokban való részvételhez kötött, és ő továbbra is használ cracket. Nehéz követni történeteit, és eldönteni, hogy mit higgyek el közülük. Amikor erőszakról és megaláztatásról beszél, a történetek valósnak, hihetőnek és félelmetesnek tűnnek. Nem akar tanácsadásra járni, s épp csak annyira együttműködő, amennyi a lakhatás megtartásához szükséges. Mary gyakran utal szörnyű és visszatérő szexuális bántalmazásra, ami az életét teljesen átszövő félelemháló szerves része. Főleg a kábítószer-kereskedőktől fél, akiktől maga is vásárol. Őszintén beszél saját erőszakos cselekményeiről. Ha sikerül szerezni egy doboz Ensure táplálékkiegészítőt, rámosolyog, állát feltartja, beesett orcái kipirulnak. Amikor néhanapján nyitott rá, öleléssel viszonzom kitért karját – kit érdekelnek ilyenkor a poloskák.

Mindannyian olyan szélsőségesen erőszakos közegben próbálnak életben maradni, ahol a halál karnyújtásra van, és az élet nem túl értékes. Kevesen tartják a kapcsolatot családjukkal. A legtöbben elvesztették gyermeküket – vagy állami gondozásba kerültek, vagy a másik szülőnek ítélte őket a bíróság. A bizalom nagyon ritka. Sokakat, bár nem mindenkit, bántalmazott saját családja vagy származási közössége. Sokak a mostani közösségben szenvedtek el ilyen vagy olyan abúzust. Az ellenállás történetei gyakran rejtettek, még maguk számára sem artikuláltak –

⁷ Az ügyfél, közösségi munkás és szupervízor kifejezéseket az egyértelműség érdekében használom. A közösségi munkás alatt olyan sokféle végzettségű hivatásos segítőt értek, akik személyes kapcsolatokon keresztül segítenek az ügyfeleknek elérni az általuk vágyott változásokat.

⁸ Azok, akik magukat transzneműnek hívják, nem tudják elfogadni annak a társadalmi nemnek a kizárólagosságát, amibe születtek, és egy olyan nemet választanak, amellyel jobban azonosulni tudnak – ami nem feltétlenül nő vagy férfi. Lehetséges, de nem szükséges, hogy ehhez a testükön is fizikai változásokat tegyenek (Nataf 1996).

de mások előtt szinte mindig titkolják azokat, és csak néha bukkannak fel azon ritka segítő beszélgetések alkalmával, ahol nem valami krízist kell azonnal megoldani. A közösségben sokan nagyon rossz lakásviszonyok között élnek, vagy hajléktalanok, bevásárlókocsit tolnak, fedelet keresnek, miközben a rendőrség újra és újra lerombolja sátraikat és elkobozza összes tulajdonukat.⁹ Egy fiatal pár, akik a segítségünkkel pár napot olcsó szállodában tölthettek, visszatértek sátrukhoz – a hotel körülményeit (patkányok, bogarak) kevéssé tartották elviselhetőnek, mint az utcai életmódot. Egy hajléktalan ember egyszer elpanaszolta, hogy elvitték a kutyáját, mert „azt mondta az állatvédő, hogy embertelen egy kutyát ilyen körülmények között tartani”. Ezzel tulajdonképpen ő is egyetértett, csak azt nem tudta, hogy emberek miért maradhatnak akkor ilyen körülmények között.

Ezek az ügyfelek azzal segítették a munkámat, hogy betekintést engedtek olyan élettapasztalataikba, amilyenekkel én nem rendelkezem. A csüggedés, remény és ellenállás új értelmezésével gazdagítottak. A biztonság és a tisztelet sokszor egyértelmű és egyszerű értékeknek tűnnek az emberekkel foglalkozók számára: bárcsak így lenne. Sajnálattal és szomorúan ismerem el, hogy ezeket a leckéket sokszor az ügyfelek kárán tanultam meg, és ügyetlenségemnek ők viselték a következményeit. Valóban, a munkánk nem ártalmatlan. Ezek az ügyfelek tanítottak meg arra, hogy hasznosabb legyek a velük foglalkozó közösségi munkások számára.

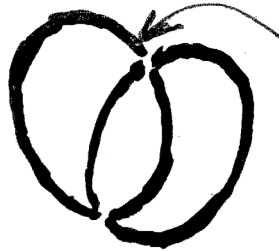
A közösségi munkások

Sokféle közösségi munkás (terapeuta, tanácsadó, utcai gondozó) segítette ezt az írást, akikkel képzések vagy szupervízió alkalmával kerültem kapcsolatba. Ezek a közösségi munkások (mindegyikük a saját nehéz feladatát végzi azért, hogy változást érjen el az ügyfél életében) saját történeteikkel, tanácsaikkal, kríziseikkel, etikai dilemmáikkal, olykor szenvedélyes kérdéseikkel és részvételükkel/jelenlétükkel gazdagították életemet.

Néha úgy tanultam a közösségi munkásoktól, hogy elkísértem őket az ügyfelek problémáit és elnyomását követő küzdelmes úton, miközben maguk is az ügyfeleikéhez hasonló problémákkal küszködtek. Fontos,

⁹ 2006-ban az ENSZ Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogi Bizottsága szigorú hangú állásfoglalásban hívta fel a kanadai szövetségi és tartományi kormányok figyelmét az elégtelen lakhatás és a hajléktalanság problémájára, amit az ENSZ nemzeti katasztrófának nevezett. Az ENSZ erősen hangsúlyozta a lakhatási programok újraindításának, illetve a pénzügyi támogatások növelésének szükségességét. Vancouverben, Kanada leggazdagabb – és egyben a legnagyobb hajléktalan népességnek otthont adó – városában egy főállású, minimálbért kereső egyén nem éri el a szegénységi küszöböt. 2007 októberében az ENSZ küldötte, Miloon Kothari, meglátogatta Vancouver Eastside belvárosát, ahol a szegénységellenes aktivisták az ENSZ segítségnyújtásáért könyörögtek. Bár a tartományi költségvetés 2007-ben 4,1 billió dolláros többletet állapított meg, 2010-re, amikor a város az olimpiai játékok házigazdája lesz, a becslések szerint megkétszereződik a hajléktalanok száma (Johal 2007). Szégyen.

hogy ne mossuk össze az ügyfelek és segítők problémáit, de az is, hogy láthatóvá tegyük az összefonódásokat.

KÖZÖSSÉGI
MUNKÁSOK

Mei családsegítőként dolgozik, ügyfelei főleg bevándorlók, akiknél gyakran előfordul az ún. családon belüli erőszak. Megpróbálja egyensúlyban tartani családi feladatait (többgyermekes anya), főállású munkáját (ahol épp csak egy kicsivel keres többet a minimálbérnél) és továbbtanulását (diplomázni készül az egyetem mesterképzésén). Mei édesanyja türelmesen várja lánya látogatásait, és megértő vele szemben, amikor gyakran lemondja azokat. Bár Mei Kanadában született, kollégái és diáktársai is gyakran bevándorlóként emlegetik. Mei úgy érzi, a teamüléseken nem mindig veszik komolyan, amikor megpróbálja saját vagy ügyfelei szerepét más megvilágításba helyezni – ennek ellenére kitart amellett, hogy ügyfelei, akik általában gyermekeiket egyedül nevelő anyák és gyermekeik, nem származnak „erőszakos családból”, sem „erőszakos kultúrából”, hanem erőszakos férfiak áldozatai. Ahogy felidézi azt az esetmegbeszélést, ahol hangosan kimondta a „férfierőszak” kifejezést, újra átéli a heves szívdobogást és a kollégáktól zsúfolt teremben rátörő magányosság érzését. Azóta Mei elszigeteltnek érzi magát elképzeléseivel és saját tapasztalataiból származó tudásával, hogy a nyomorból való kitörés, a rasszizmus és az elidegenedtség érzése milyen mély fájdalmat okoz. Ezzel egyidejűleg elismerően nyilatkozik munkatársairól, akik nagyon elkötelezettek civil munkáltatójuk mellett, és különböző kreatív módon próbálnak forrást teremteni a súlyosan alulfinanszírozott programok további működtetése érdekében. Az egyetemen egyik órán felvette a kezét és megkérdezte, hogy ki az, aki úgy érzi, hogy nem bevándorló. Nem költői kérdés volt. A tanár azonban nem vett róla tudomást, hanem visszatért az eredeti témához. Mei ellenállási stratégiája az őt elhallgattató hangokkal szemben az, hogy saját szívére hallgat. Ügyfelei és saját közössége problémáira való figyelemfelhívásai láthatatlanok maradnak. Az utóbbi időben egyre gyakrabban kételkedik abban, hogy egyáltalán hasznára van-e ügyfeleinek. Reméli, hogy senki nem akar beülni az ügyfelekkel való megbeszéléseire, attól tart, hogy rájönnének, nem elég rátermett erre a munkára. Közben aggódik, hogy hogyan tudja családja jövőjét biztosítani, amihez be kell fejeznie az egyetemet – miközben hivatásában egyre többször nem hallatja a hangját. Ettől hiteltelennek és piszkosnak érzi magát.

Különböző kulturális háttérű és problémákkal küzdő közösségek életében vehettem részt szupervizori vagy tréneri minőségben. Íme néhány, a teljesség igénye nélkül:

- Kínzás és politikai erőszak traumás élményeinek feldolgozását segítő terapeuták Kanadában, Új-Zélandon, Ausztráliában és Indiában.
- Szenvédélybetegséggel és erőszakos viselkedéssel küzdő, szexuálisan is kizsákmányolt, intézményes elhelyezésben élő fiatalokkal és családjaikkal foglalkozó terapeuták és ifjúsági tanácsadók.

- Félutas házak munkatársai, nemi erőszakkal kapcsolatos krízisekkel foglalkozó tanácsadók, a családi erőszak megszüntetésén dolgozó tanácsadók.
- Vancouver Eastside belvárosában tevékenykedő szenvedélybetegsegítők, mentálhigiénés szakemberek, egészségügyi dolgozók, rehabilitációs vagy detoxikáló intézmények munkatársai, lakhatási tanácsadók, éjjeli menedékhelyek szociális munkásai.
- Alternatív szexualitású (ez alatt mindenféle szexuális kisebbséget, vagyis a leszbikus, homoszexuális, biszexuális, kettős identitású és queer embereket értem) és transznemű közösségek.¹⁰

Ezek a szakemberek is arra vágnak, hogy tevékenységük hasznos legyen ügyfeleik számára. Sokan attól félnek, hogy egy rossz döntéssel vagy hiányos ismereteikkel kárt okozhatnak ügyfeleiknek. Az elszigeteltség miatt sok segítő látja úgy saját identitásának történetét, mint amit inkompetencia, alacsony hatékonyság és értelmetlenség jellemez. Az Eastside belvárosában működő egyik klinika orvosa úgy írta le saját irodáját, mint aki egy rókalyukban dolgozik, egy egész sor egymástól elkülönülő rókalyuk között. Mindennap veszítenek el ügyfeleket, akár azért, mert valaki öngyilkosságot követett el, akár azért, mert erőszakos halált halt. Sok segítő érzi úgy, hogy nem bírja tovább. A munkaköri leírásokban használt címek (mint pl. támogató munkatárs, menhelymunkatárs vagy addiktológiai tanácsadó) csak felületes, leegyszerűsítő¹¹ összefoglalását adják a munkájukkal szemben támasztott összetett elvárásoknak; és nem utalnak azokra a traumákra, erőszakra és kizsákmányolásra, amelyek meghatározzák ügyfeleik identitását. Sok segítő küzd a csüggedés ellen, amit a végtelen várólisták jelentenek – kevés az erőforrás, ori-

¹⁰ Számomra az a fontos e terminológia felállításakor, hogy elkülönítsem a nemi identitást a szexuális orientációtól. A queer kifejezést olyan emberek összefoglaló leírására használom, akik nem érzik magukat kizárólag heteroszexuálisnak. Ezt a kifejezést használom, amikor leszbikus, homoszexuális, biszexuális, kettős vagy queer identitású emberekről van szó. A kettős identitású emberek alatt olyan embereket értek, akik az őslakos kultúrához tartoznak, és nem tartják magukat heteroszexuálisnak: a kettős identitás gazdag kulturális ismereteket is sugall. Azok a magukat queernek tartó emberek, akikkel együtt dolgozom, bármelyik alcsoportba tartozhatnak, de alapvetően kívül helyezik magukat a heteroszexualitás normáján – ami alatt azokat a diskurzusokat értem, mely szerint a heteroszexualitás a „normális”. A transznemű emberek nem feltétlenül érzik magukat queernek, a szexuális identitásuk alapján akár heteroszexuálisak is lehetnek. Ezek a kifejezések mind problémásak, vitatottak, és folyamatosan változnak (Butler 1990; Queen és Schimel 1997). Ezért ismételtelen leszögezem, hogy én mit értek ezen kifejezések alatt – de nem kívánom kőbe vésni saját értelmezéseimet. A queer elméletbe érdekes bevezető Jagose (1996) munkája.

¹¹ Clifford Geertz, amerikai antropológus a *The Interpretation of Cultures* (1973) című művében [magyarul egy válogatás olvasható: *Az értelmezés hatalma* címmel – a ford.] bevezeti a sűrű leírás fogalmát, etnográfiai munkákra vonatkoztatva. Az ausztrál narratív segítő beszélgetés kidolgozója, Michael White a *Reflections on Narrative Practice: Essays and Interviews* (2000b: 84) című művében azt írja, hogy valószínűleg Gilbert Ryle filozófus használta először a híg/sűrű leírás fogalmát, amelyet Geertz finomított, lásd az etnográfiai leírás és más kultúrák narratíváit. *Narrative Practice and Exotic Lives* című művének *Narrative practice and the unpacking of identity conclusions* (White 2004: 126) fejezetében White felhasználja ezt az információt (Sanders személyes közlése, 2007).

ásiak a szükségletek. A segítők ezekben a helyzetekben is megpróbálnak reményt csempészni a segítők kapcsolatba.

Gregory olyan családokkal foglalkozik, akik a család újraegyesítését célzó intézményben élnek – ezt az intézménytípust sosem sikerült teljesen elmagyaráznia. Olyan gyerekekkel foglalkozik, akiket „utcagyerek”-nek hívnak, ami szerinte a kizsákmányolás eufemisztikus megfogalmazása. Gregory tisztában van azzal, hogy ügyfeleihez képest sokkal előnyösebb helyzetben van: fehér bőrű, házas, egyetemet végzett, saját tulajdonú házban él és évente elviszi a családját külföldre nyaralni. Különösen megbecsüli azokat az előnyöket, amelyek révén gyermekeit biztonságban tudhatja – azok a gyermekek, akikkel napközben foglalkozik, rémálomba illő történeteket mesélnek arról, hogyan használták testüket cseretárgyként, amikor valamire (akár élelmiszere, akár alvóhelyre, vagy a fájdalom elűzésére) volt szükségük. A szülők, akikkel foglalkozik, elcsukló hangon beszélnek a szegénységről, amit nem tudnak leküzdeni, vagy a gyomrukát összeszorító szegénységről, amiért nem tudnak megfelelő módon gondoskodni családjukról. Gregory régóta aktivista, már a '70-es években részt vett az Egyesült Királyságban szervezett antinukleáris megmozdulásokon. Punk stílusú derékszíjat, vastag fekete óraszíjat visel, és az irodajaajtaján olykor a Clash zenéje szűrődik át. Gregory elkötelezett az élethosszig tartó tanulás mellett, és több szakkönyve van otthon, mint amennyi a munkahelyi könyvtár teljes állománya. Nemrég a főnökei közölték vele, hogy ideje feljebb lépni a számléltrán, és szupervízorrá¹² kívánják előléptetni. Vagyis látszólag minden rendben van, de Gregory mégis nagyon alázatos, olyannyira, hogy néha úgy érzi magát, mintha csaló lenne. Emiatt kételkedik abban, hogy más tanácsadóknak segítségére lehetne, hiszen titokban úgy érzi, az ügyfeleinek sem tud valós segítséget nyújtani. Kimondatlan és kimondhatatlan kételyek gyötrik egész eddigi munkájának értelmét és hatékonysága miatt. Fél attól, hogy más kollégái is hasonlóan elszigeteltnek érzik magukat. Micsoda ironia, hogy saját életében sokkal többre vitte, mint erőszakos és nélkülözésekkel teli gyermekkor alapján bárki gondolhatta volna. Ügyfelei szörnyű életkörülményeit leszámítva Gregoryval akár minden rendben lehetne. Ötvenkét évesen mégis azon gondolkodik, hogy nincs-e itt az ideje valami értelmesbe kezdeni, és pályát módosítani.

Bár különböző területeken tevékenykednek, ezek a jó emberek mind azért küzdenek, hogy hívek maradjanak etikai alapelveikhez, és segítsenek ügyfeleiknek megtartani azt a kis méltóságot, ami még megmaradt számukra. Sokat tanultam ezeknek a közösségi munkásoknak a történeteiből, ami arra sarkall, hogy – ha már ennyire kitartóan küzdenek az életben maradásért és a hatékony munkavégzésért – én is hasznos legyek számukra. A közösségi munkások alázata, kompetenciája és kitartó türelme elkísér az írás közben, és vállukra támaszkodom, ha elakadok.

A szupervízor

Szupervízori munkámban kapcsolódom a közösségi munkásokhoz és azokhoz az ügyfelekhez, akikkel foglalkoznak. Reflexíven és kölcsönösen tanulunk egymástól.

¹² Az amerikai-angol, ún. integratív szupervíziós modellben a szupervízor általában munkahelyi vezető is, aki egy vagy több beosztott munkatárs szakmai munkájáért felelősséget visel. Ez a domináns modell, mellette sokféle alternatív szupervíziós munkamód létezik, utóbbiakra sok példát találunk ebben a könyvben. – A szerk.

Amikor elkezdtem menekültekkel és kínzások, valamint politikai erőszak túlélőivel foglalkozni, sok aggódó és jó szándékú ember figyelmeztetett a kiegész veszélyére. A kiegészel kapcsolatos jóslatok mindent átítattak, egyszerű életbölcsességként hangoztak el, és nem hagytak egy kis reményt sem. Csodálkoztam, hogy miért félnek ilyen sokan attól, amiért ezeknek a meg nem alkuvó embereknek próbálok segíteni – mégsem vettem üzenetüket félvállról. Azon gondolkodtam, hogy miért hiányoztak a kiegész veszélyére figyelmeztető hasonló történetek az előző munkahelyemen, amikor olyan családokkal foglalkoztam, ahol valamilyen gyereket megerőszakolták az amúgy őket szerető családtagok. Miért most figyelmeztet mindenki?

A halálbüntetés eltörlése melletti mozgalomban az USA-ban a szeretetteljes közösség és a közös lelkület miatt nem tudott a szélsőséges lelki fájdalom megbénítani. Olyan szituációk okozta fájdalomra gondolok, ami szerintem – és társaim szerint – az emberi megértés határain kívül van. Az aktivizmus arra tanított, hogy mindig tiszteljem az ellenállást. És ami még fontosabb, az emberjogi munka azzal a meginghatatlan hittel tölt el, hogy a hatalom túlkapásaival szemben mindig van valamilyen ellenállás. Mindig is úgy gondoltam, hogy a kínzások és politikai erőszak túlélőivel végzett munkában sokkal értelmesebb dolog az ellenállás nyomait feltárni, mint a kínzás szörnyűséges részleteiben vájkálni. „A legtöbben belehalnak a kínzásokba, de ön még mindig életben van. Mi lehet ennek az oka?” Sokat tanultam ügyfeleimtől az ellenállás kollektív népi bölcsességét hallgatva, miközben egyéni ellenállásukat értelmeztük, az elkövető erőszakos cselekményei helyett.

Azoknak a közösségi munkásoknak, akikkel szupervíziós munkám során találkozom, a társadalom megbízásából napi szinten olyan emberek megélt tapasztalataival kell foglalkozniuk, akiknek folyamatosan sérülnek vagy elsikkadnak az emberi jogaik. Ezeknek a társadalmi igazságtalanságoknak a költségeit a legszegényebbek viselik. Akik velük foglalkoznak, tanúsíthatják szenvedésüket, míg a legtöbb átlagpolgárnak megvan a lehetősége, hogy másfele nézzen, vagy egyszerűen becsukja a szemét. Ezekben a csúnya, nem főmúsoridőbe való helyzetekben dolgoznak a segítő szakemberek. Szupervízorként etikai kötelességem, hogy reményt hozzak mind az ügyfelek, mind a velük foglalkozó közösségi munkások számára. Méltóság és igazság hiányában ez folyamatosan óriási kihívást jelent.

Késő délután érkezett a hívás, hogy az egyik bentlakásos intézményben, ahol szupervíziót szoktam tartani, krízisben vannak a dolgozók, egymásnak ugrottak, és nem tudják, hogyan tovább. Jake fiatal indián, aki egy elszigetelt rezervátumban nőtt fel családjával, s

most megpróbált csálni a vizeletvizsgálaton. Marihuánát találtak a mintában. Jake amúgy is hazautazott volna karácsonyra, amíg az intézmény zárva tart. A tagok egy része úgy érezte, hogy mivel a rezervátumban nagyon rosszak a körülmények, maradnia kellene. Jake nem volt őszinte sem a teszttel, sem a szerhasználattal kapcsolatban. Emiatt a team más tagjai szerint az lenne a felelősségteljes álláspont, ha egy időre kizárnák a programból – kell, hogy a hazugságnak és a szerhasználatnak valami következménye legyen, hiszen ez minden programrésztvevővel szemben általános elvárás. Abban egyetértenek, hogy Jake-et szélsőséges módon kihasználták, és a kábítószer problémája élet-halál harcot jelent számára. Első gondolatom az, hogy milyen igazságtalan a rendszer. Azért zár be az intézmény karácsonykor, mert folyamatosan csökkentették támogatását, és feldühít, hogy ennek épp most talán Jake fizeti meg az árát.¹³ Attól félek, hogy ha ideiglenesen bezárják, még nagyobb veszélynek lesz kitéve, és lehet, hogy Jake nem egyenes viselkedésének hátterében különböző, összetett, valamint nem túl bonyolult tényezők állnak. Elképzelhetőnek tűnik, hogy már máskor is volt problémája azzal, hogy őszinte legyen a domináns kultúra képviselőivel szemben. A dilemmám azonban a saját hatalmi helyzetemmel és befolyásolási lehetőségeimmel kapcsolatos (ami valljuk be, elég tekintélyes). Nem szeretném erőből lenyomni a team ellenállását; nem akarom azt hinni, hogy én jobban tudom, mint nekik kellene. Ugyanakkor zavaróan ismerősnek tűnik a helyzet, mert úgy érzem, hogy a kábítószer, az alkohol és az erőszak fojtogatja Jake-et. Nagyon szeretném ezt a srácot biztonságba helyezni. Késztetést érzek, hogy megpróbáljam a teamet összetartani. Lelassítom magam, az odafigyelésre, a széthúzó teamre és Jake-re fókuszálok, hátha egy rés nyílik valahol a remény számára.

A remény életben tartása érdekében leghatékonyabbnak tartott szupervíziós eszközeim az aktivisták szeretetteljes közösségéből, az ellenállás kultúrájából és az átélt vagy mások életében látott változásokból táplálóknak. Az én definícióm szerint aktivista bárki, aki részt vesz a társadalmi igazságosság előmozdítását célzó bármilyen tevékenységben.¹⁴ Azért él még mindig bennem a remény, mert a világ minden táján elkötelezett emberek csoportjai apró és lenyűgöző sikereket érnek el. Munkám mozgatórugója az, hogy szeretnék közösségi munkás szupervizandjaim számára hasznos lenni.

A szolidaritás szupervíziója

Ebben az írásomban azt a szupervíziós megközelítést mutatom be, amit a szélsőséges marginalizációban élő emberekkel foglalkozó közösségi munkásokkal használok. Szupervízorként reagálnom kell a velem találkozó csüggedésére, kockázataira és elszigeteltségére. Abban szeretnék segíteni a közösségi munkásoknak, hogy a magányosság helyett támogatást kapjanak, amikor a társadalmi és politikai igazságtalanság közege-

¹³ A kevés forrás a *forráselvonás* eufemisztikus megnevezése. Az intézmények finanszírozása nem követi az inflációt és az áremeléseket, a szociális intézményekben pedig gyakoriak a ki nem mondott forráselvonások.

¹⁴ Fontos megkülönböztetni a társadalmi igazságosságért küzdő aktivistákat másoktól. Az aktivista szó olyan emberekre vonatkozik, akik valamilyen tevékenységet (akciót) végeznek a társadalmi változás érdekében. Az aktivizmus önmagában nem feltétlenül jelenti a társadalmi igazságosság melletti elköteleződést. Azokról a konzervatív aktivistákról, akik a fennálló hatalmi rendszereket támogatják, rendszeresen hallhatunk a médiában (Chomsky 1989).

ben, sokszor életveszélyben élő ügyfelekkel foglalkoznak. A nehéz problémákkal küzdő közösségi munkások felé akarok fordulni, és segíteni őket a kilátástalansággal, bénultsággal és inkompetencia érzésével való harcban. Szeretném, ha valamilyen módon kapcsolódni tudnának más segítők közösségeihez, akik hasonló igazságtalan rendszerekben ugyanazzal a törődő lelkülettel dolgoznak. Azért tartom fontosnak a közösség- és kapcsolatépítést, mert hiszem, hogy segítő munkánk hosszú távú fenntarthatóságának legnagyobb ellensége az elszigeteltség (Reynolds 2010).

A fenntarthatóság számomra folyamatos életteliséget, az emberekhez való őszinte kapcsolódást, továbbá a megfelelő lelkületet jelenti. Hogyan tudunk élettelen létezni? Hogyan kapaszkodhatunk közös integritásunkba és méltóságunkba? Mi tart minket a pályán vagy egyszerűen csak életben, akár ügyfelek, segítők vagy szupervízorok vagyunk?

Egy odaadó orvos és ápolónő egyszer mindenáron arra akart rávenni, hogy ígérjem meg, hogy nem viszem haza magammal a kétségbeesett ügyfelet. Az ügyfélnek, egy idősebb férfinak nem volt hova mennie este, amikor bezárt a klinika. Már így is egy órája lejárt a munkaidőnk. A városban sehol nem volt olyan rehabilitációs intézmény, amelyik fogadni tudta volna; a mentő nem foglalkozott vele, mert nem igényelt sürgősségi ellátást; a szociális iroda nem tudott segíteni, mert letartóztatási parancs volt vele szemben érvényben; a rendőrség azt mondta, hogy bár létezett egy letartóztatási parancs, most még nem csukják be, és nem volt szabad férőhely a hajléktalanszállókon. A hóna alatt egy csomag tiszta használt ruhával – amit csak akkor akart felvenni, amikor lezuhanyozott –, együtt bandukoltunk a krízisszálló felé, ahol még négy órát kellett sorban állnia, hogy jó esetben egy matracon alhasson a kövön. Visszamentem a klinikára: soha nem fogom elfelejteni azt a pillanatot, amikor fizikailag is hátat fordítottam neki, és visszamentem biztonságos, barátságos közegembe, ahol a testvéreimmel napközben sikeresen lebeszéltük egymást arról, hogy hazavigyük ezt az embert. Azóta is mindig őt keresem.

Amikor egyszerű fizikai megoldásokat – mint például egy szoba és egy ágy – sem tudunk ügyfeleinknek ajánlani, hogyan tudok én, a szupervízor, reményt adni a közösségi munkásoknak? Az ügyfelek ebben a reménytelen, kilátástalan helyzetben élnek, mi pedig ebben a közegben dolgozunk, és folyamatosan értük küzdünk. Előfordul, hogy szociáliskontroll-szerep ellátására szólítanak fel olyan kontextusban, ami teljességgel nélkülözi a szociális igazságosságot. Az igazságos társadalomban minden embercsoportot – bármilyen háttérű legyen is – bevonnak a társadalom politikai, gazdasági és szociális döntéseinek meghozatalába

(Orlowski 2009).¹⁵ Gyakran nyomás nehezedik ránk, hogy olyan normák betartására, olyan struktúrákhoz való igazodásra próbáljuk rávenni a másikat, amelyek nem illeszkednek az *igazságos társadalom*hoz.

Lelki fájdalom

Szakmai pályafutásom eddigi egyik legnehezebb pillanata akkor volt, amikor tanácsadóként arról kellett döntenem, hogy egy egyedülálló nő véleményem szerint el tudja-e látni anyai feladatait, vagy kerüljenek gyermekei állami gondoskodásba. Miután férje elhagyta, ez a nő öt gyermeket nevelt fel szociális segélyből. Férje a gyermekek előtt megverte és megerőszkolta, és a gyermekekkel szemben is erőszakos volt. Tizenhat éves fiának rendőrségi ügyei voltak. Nekem kellett a fiúval foglalkozni, dühkitörései miatt, hogy a családjával maradhasson. Mindkét feladatomnak eleget tettem, bár én magam sose voltam szülő, s nem tudom elképzelni sem, hogy hogyan lehet a segílyt egy egész hónapra beosztva hat száját etetni. Úgy éreztem, hogy teljesen *igazságos* a fiatalember dühe. Erős lelki fájdalmat éreztem, és újfent az a szégyenteljes érzés töltött el, hogy csaló vagyok.

Lelki fájdalom alatt itt azt értem, amikor szakadék húzódik saját vagy a hozzám szupervízióra járó segítők azon meggyőződése között, hogy mi a tiszteleltre méltó, emberi és előremutató, szemben azokkal a feladatokkal, amelyek pont ellentétben állnak mindazon értékekkel, amelyek erre a szakmára vezettek bennünket. Amikor úgy érezzük, hogy kizsákmányolt ügyfeleinket abban kell támogatni, hogy hozzászokjanak a szegénységhez és az erőszakhoz, könnyen kifáradhatunk, elszigetelődhetünk, és lelki fájdalmat érezhetünk. Néhányan közülünk ilyenkor inkább kiszállnak, és pályát módosítanak. Mások olyan emberekkel kezdenek dolgozni, akiknek több a pénzük, s akik között kevésbé fogják magukat kényelmetlenül érezni.

Sok elcsüggedt közösségi munkás nem veszi észre azokat a mélyen meghúzódo társadalmi és intézményes rendszereket, amelyek létrehozák és életben tartják ezeket a problémákat. Ugyanúgy magukat vádolják, ahogy azok az ügyfelek is, akik szintén nem látják át ezeket a rendszereket. Az ügyfelek úgy érzik, hogy kudarcot vallanak, a segítő szakemberek szintűgy, a problémákat fenntartó struktúrák láthatatlansága miatt. Tudjuk, hogy keményen dolgozunk, és hiába fektetünk munkánkba még több energiát, úgy sem érünk el sikereket. Egyre inkább úgy érezhetjük, hogy nem nekünk való ez a szakma, inkompetens segítők vagyunk. Ez az elszigetelődés piszkos trükkje.

A hasznos segítői identitás megerősítése ennek a lelki fájdalomnak a fényében nehéz feladat, különösen, ha ezt tesszük a szupervízió elsődleges céljának. A lényeg nem az lenne, hogy ne adjuk fel. Nehéz úgy fenntartható munkát végezni, ha közben az ügyfelek igazságtalan életkörülményei nem javulnak, és úgy érezzük, mintha vizet szitálnánk. Annak

¹⁵ Orlowski (2009) szerint a társadalmi igazságosság a társas élet minden területére kihat, és túlmutat a törvényeket életben tartó emberi jogok és az igazságszolgáltatási rendszerek szűk metszetén.

érdekében, hogy ebből a megrekedt állapotból kilendüljünk, meg kell nevezni azokat a struktúrákat és kontextusokat, amelyek életben tartják azokat a problémákat, amikkel az emberek küzdenek. Például ha valakire azt mondják, hogy drogos, ezzel az identitással kell élnie, anélkül hogy figyelembe vennék az életének többi részét, amelyek szintén hozzájárultak szenvedéseéhez. Amikor a szenvedélybetegséget fenntartó kontextust megnevezzük, lehetségessé válik, hogy olyan problémákra is fény derüljön, amelyeket a drogos kifejezés totalitása addig elfedett. Ha valaki úgy gondol magára, mint aki küzd a kábítószerrel, helyet adunk a trauma, abúzus és szegénység történeteinek is. Ezzel egyidejűleg a személynek nagyobb tere van személyisége, személye egyéb oldalait is kifejezni. Ezek az emberek is szülők, munkavállalók, állampolgárok, művészek, akik mellesleg emellett szenvedélybetegséggel is küzdenek.¹⁶ Az emberek akkor tudnak felelősséget vállalni, ha van választási lehetőségük. Nem felelhetnek az egyenlőtlenséget életben tartó struktúrákért, amelyeket a problematikus identitás elfed. A mélyen rejlő rendszerek megnevezése láthatóvá teszi, hogy a problémákat mi tartja életben. Ha ezzel a módszerrel dolgozunk, egészen más dimenzióba kerül mindaz, ami miatt az ügyfelek felelősnek érzik magukat, és amiért mi, közösségi munkások felelősnek képzeljük magunkat.

Ez akkor lett teljesen egyértelmű számomra, amikor egy csüggedt, krízisbe került családsegítő munkatárssal találkoztam, aki mély lelki fájdalmat élt át. Az egyik támogatott családjában négy gyermek került állami gondoskodásba. A gyermekek apja kétségbeesett, összetört és teljesen egyedül maradt. Az ügyfél telefonos üzenet hagyott számára, amelyben őt tette felelőssé az eset kapcsán. A segítő megkérdőjelezte saját alkalmasságát arra, hogy foglalkozását folytassa, elbizonytalanodott abban, hogy egyáltalán bármilyen családnak tud-e segíteni, és nem tudott megbirkózni a csüggedéssel. Saját segítői identitása romba dőlt, és vesztesre állt a saját kompetenciájába vetett bizalom terén is. Szupervíziós találkozásunkkor megneveztük azokat a struktúrákat, amelyek hozzájárultak fájdalomhoz. A szervezet működési szabályzata előírja, hogy amikor a gyermekek már nem laknak a családdal, le kell zárni a gondozási folyamatot. Ez azt jelenti, hogy amikor a gyermekeket kiemelik, a gondozási folyamat hirtelen abbamarad, az utolsó lezáró találkozás lehetősége nélkül. A család dossziéja átkerül egy másik segítő szervezethez, akiknek a tevékenysége az állami gondoskodásba került gyerekek szüleivel való kapcsolattartás. Ezek a szolgáltatások általában várólistás rendszerben működnek. Ez azt jelenti, hogy a szülők elszigetelődnek, nem találkozhatnak korábbi segítőjükkel, és a kapcsolat végérvényesen megszakad. Miután beazonosítottuk, hogy ez az igazságtalan működés is szerepet játszott a segítő lelki fájdalmában, tovább tudott lépni. Ugyanakkor, bár a találkozóknk segítséget nyújtott a szakembernek, a család reménytelen helyzetén nem javított.

¹⁶ Colin Sanders kritikai nyelvi elemzése közvetlenül kapcsolódik ehhez a tárgyhoz, mint azt a következő cikkéből is láthatjuk: *Re-Authoring Problem Identities: Small victories with young persons captured by substance misuse* [A problémás identitások átfordítása: Apró győzelmek a szenvedélybetegség rabságában vergődő fiatalokkal végzett munka során] (Sanders 1997, 2007).

A kudarc individuális megtapasztalását leggyakrabban egyéni eseményként értelmezzük. Az ilyen értelmezések ugyanakkor zsákutcába vezetnek. Ha sikerül eltávolodnunk az individualista nézőponttól és a társadalmi konstrukciók tágabb perspektívájából szemléljük a helyzetet, lehetőségünk nyílik arra, hogy ne az egyéni segítőköt tegyük felelőssé a rendszer és az intézmények kudarcaiért.¹⁷

TANÚSÁGTÉTEL

Saját közösségi gyakorlatom és aktivista álláspontom leírásakor szívesen használom a tanúságtétel metaforáját.¹⁸ A tanúságtételben sokféle, gazdag hagyomány keveredik. Az aktivista kultúrában például bevett gyakorlat, amikor az emberi jogok védői a kormányzatokat vagy más szervezeteket támadnak a hatalmukkal való visszaélés miatt – legyen szó akár kivégzésekről, kínzásról vagy az elhajlók másmilyen erőszakos elnémitési kísérletéről, amelyek az emberek megtörését célozzák. A tanúk megnevezik az emberi jogok eltipróit, szorgalmazzák felelősségre vonásukat, és ellenállnak az aktivisták eltüntetésének. Sok egykori politikai elítélt és kínzás túlélője bizonyítja a tanúságtétel erejét az emberi jogi sérelmek elleni küzdelemben. Ezek az események egész életemet átalakították, és megerősítették abba vetett hitemet, hogy a tanúságtétel az igazságtalan hatalmi struktúrákat leleplező közösségi munkában is jól használható.

A tanúságtétel arról szól, hogy tapasztalatainkat megosztjuk egymással, a hozzánk hasonló etikai felelősséget érző társainkkal. A közösségi munkások számára a tanúságtétel azt jelenti, hogy készek az ügyfél mellé állni, maguk is részeseivé válni a küzdelemnek. A segítő nem pusztán az egyén küzdelmének közönsége, hanem abban személyesen is részt vehet.

Ha úgy gondoljuk, hogy a semlegesség és tárgyilagosság ideálja a segítő szakmára is érvényes (Cushman 2007), akkor az lenne a feladatunk, hogy az ügyfelek elviseljék szörnyű életüket – márpedig ez szerintem egyikünknek sem lehet a célja! Számos progresszív segítő fogalmazta meg az egyéni fájdalom/közösségi probléma feminista és aktivista kritikáját.¹⁹ Egy nő esetében például azt a döntést hozza a bíróság, hogy nem képes anyai feladatait ellátni, és őt teszik felelőssé gyermekei nyomorúságos helyzetéért. Ez az ítélet figyelmen kívül hagyja a szegénységet, a férfierőszak jelenlétét a család életében, illetve a rasszista és gyarmatosító közeget, amelyben élnek. A tanúságtétel arra szólít fel minket,

¹⁷ A társadalmi konstrukciónak ezt az értelmezését a következő szerzők műveinek megismerése is befolyásolta: Burr (2003), McNamee és Gergen (1999), Anderson (1997) és Sampson (1993).

¹⁸ Korábbi írásaimban már bemutattam a tanúságtétel hasznát a kínzás túlélőivel való munkában (Reynolds 1997), vagy olyan fiatal nők esetében, akik a szenvedélybetegséggel és a kizsákmányolással küzdenek (2000), valamint létrehoztam a Kulturális Tanúságtétel Csoportokat (2001).

¹⁹ Különösen nagy hatással volt rám egy új-zélandi Just Therapy Group kritikai megközelítése (Waldegrave, Tuihaka és Tamasese 1996), illetve az ír Imelda McCarthy és a Fifth Province Team munkássága (McCarthy 1995, 1998, 2001).

hogy megnevezzük és megkérdőjelezzük az igazságtalan problémákat, ahelyett, hogy az egyéneket azonosítanánk azokkal. A tanúságtétel alkalmazása hozzásegíthet minket ahhoz, hogy munkánkban több legyen a remény, és az *igazságosság* felé tudjunk elmozdulni.

Szolidaritás

A tanúságtevő pozíció lehetővé teszi, hogy a segítő kapcsolatban minden szereplő, az ügyfél, a közösségi munkás és a szupervízor is, otthon érezze magát, ami szolidaritási kapcsolatokat hozhat létre.²⁰ A szolidaritásérzés a közös érdeklődés és a felelősségvállalás közösségén alapul.²¹ Ha egymással összhangban cselekszünk, és közösen kötelezzük el magunkat valamely etika és célok mentén, létrejöhet a szolidaritás lelkülete.

Míg a szolidaritás nyelvezete néhány közösségi munkás számára újdonságként hathat, a szolidaritás lelkülete élő és ható módon van jelen, amikor egymással és ügyfeleinkkel dolgozunk. Ezt a kifejezést a társadalmi igazságosságért küzdő mozgalmaktól kölcsönöztem, és azért emelem ide, hogy összekössem a közösségi munkát és az aktivista kultúrát. A szolidaritás nyelvezetének használata nem pontatlanság, nagyozolás, és nem is az a célja, hogy elriassa a kevésbé politizálókat! Szándékosan arra buzdítom a közösségi munkásokat, hogy használják a minket összekötő szolidaritás gazdag hagyományait.

A szolidaritás arról tanúskodik, hogy a társadalmi igazságosság felé történő elmozdulás során és az elnyomás elleni küzdelmünkben kapcsolódunk egymáshoz. Hiszem, hogy munkánkban sokat tanulhatunk egymástól. A szolidaritás lelkületét gyönyörűen foglalta össze Lily Walker, egy ausztrál őslakos női vezető, amikor nem őslakos aktivistákhoz beszélt egy közös, a földhasználati joggal kapcsolatos demonstráción: „Ha azért jöttetek, hogy segítsetek nekem, akkor csak az időtöket vesztegetitek. Ha azért vagytok itt, mert egyéni felszabadulásotok csak velem együtt lehetséges, akkor rajta, kezdjünk neki!” (Walker é. n.)

Saját gyakorlatomat a szolidaritás szupervíziójának nevezem (Reynolds 2008). Minden tevékenységemben, legyen az aktivista munka, konzultáció, tanácsadás, szupervízió vagy közösségi munka, a szolidaritás érzését szeretném megteremteni. A közösségi munkás mellé állok. Az ügyféllel és a tágabb közösséggel egységet alkotunk. Munkánkban a már meglévő egység, közös reményeink és etikai elköteleződésünk azt mutatja, hogy máris szolidaritás van közöttünk. A szolidaritás álláspontja arra szólít fel minket, hogy az ügyfelek érdekében működjünk együtt más segítőkkel,

²⁰ A *szolidaritás* szó vitatott és problematikus. Mint a társadalmi igazságossági mozgalmak során oly sok más szóval, a szolidaritással is előfordult, hogy az elnyomás, nem pedig a felszabadítás eszközeként használták. Ennek ellenére vonakodom a fogalmat elengedni, és különösen nem adom fel a szolidaritás gazdag hagyományát, történelmét és gyakorlatait. Wittgensteinnel (1953) egyetértésben vallom, hogy a szó jelentése annak használatában van, és ebben az írásomban a szolidaritást abban az értelemben használom, amennyiben hozzájárul a közösségi felszabadításhoz, egy *igazságos* világhoz, amiért együtt tudunk tenni.

²¹ Diani 1992; Larcombe 2000.

és ne versengjünk egymással, ne tegyük tönkre a másik munkáját, hiszen ezzel nem használnánk ügyfeleinknek. Ez azt is jelenti, hogy tiszteletben tartjuk más segítők munkáját, legyen szó akár lakhatási tanácsadóról, orvosokról vagy mentálhigiénés munkatársokról. A szolidaritásnak ebből az álláspontjából lehetséges építő és hasznos kritikát is tartalmazó beszélgetést folytatni.

A szolidaritás szupervíziója az irányelvekre épül, amelyek segítenek a szolidáris gyakorlat megvalósításában. Írásom első részében kifejtem a hat *irányelvet*, amelyek összefoglalják saját etikai álláspontomat az *igazságosság szolgálatával kapcsolatban*. Ezek az *etika-központúság*, a *szolidaritás megvalósítása*, a *hatalom megnevezése*, a *közös fenntarthatóság elősegítése*, a *nyelvi kritikus használata* és a *biztonság megteremtése*.

A második részben bemutatom a szolidaritás csoport működését. A szolidaritás csoport egyike a sokféle szolidaritási gyakorlatnak, amely az irányelvekben megfogalmazott etikai álláspontból fakad. A szolidaritás csoport struktúráját a visszajelző csoportoktól kölcsönöztem (Andersen 1991). Ezekben a csoportokban az egyik munkatársat kérdezettem, míg a közösség többi tagja tanúként hallgat, majd megosztja a csoporttal saját észrevételeit. Ezután az első munkatárs elmondja a kérdezőnek, hogy mit gondol a tanú tanúságtételéről. A szolidaritás csoportban a közösség végzi a szupervíziót. Kérdezőként olyan témákat keresek, amelyek kapcsolódnak az irányelvekhez. Olyan tapasztalatokat próbálok előhívni, amelyek a közösség számára – és nem csupán és elsősorban a válaszadó szempontjából – értelmesek. Ezek a tapasztalatok lehetnek az igazsággal kapcsolatos tevékenységek, meglepő sikerek, fájdalmas veszteségek vagy más dolgok, amelyek a közösség számára is jelentést hordoznak. Kérdezőként az én feladatam, hogy minden résztvevő észrevétele tanúkra találjon, és egybefonódjon a szolidaritás közösségében. Bemutatom a szolidaritás csoport működését, és azt, hogy az irányelvek hogyan állíthatók ténylegesen az *igazságosság szolgálatába*.

Az aktivista kultúra azt tanította nekem, hogy a csoportok szinte mindig hasznosabbak az erős egyéneknél: minél többen vagyunk, annál jobb. Szeretnék hozzájárulni ahhoz, hogy a munkánk elnyomó kontextusa közepette is életben tudjunk maradni az által, hogy szupervízió és képzések során az egyéni krízisek és fájdalom mögé pillantsunk. Azt remélem, hogy a beszélgetések átfornálnak bennünket, „és fényt mutatnak a közelgő vihar közepette”²².

Fordította Fehér Boróka

Irodalom

- Amnesty International (2000): *Torture worldwide: An affront to human dignity*. New York, Amnesty International Publications.
- Anderson, H. (1997): *Conversation, language, and possibilities: A postmodern approach to therapy*. New York, Basic Books.

²² Ez a Foucault-tól származó idézet a kritika költői és élénk megfogalmazása (Foucault 1994: 176).

- Burr, V. (2003): *Social Constructionism*. 2nd ed. New York, Routledge.
- Butler, J. (1990): *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. New York, Routledge.
- Chomsky, N. (1989): *Necessary illusions: The thought control in democratic societies*. Boston, South End Press.
- Diani, M. (1992): The concept of social movement. *The Sociological Review*, 40 (1), 1–25.
- Foucault, M. (1994): The masked philosopher. In P. Rabinow and N. Rose (eds.): *The essential Foucault*. New York, The New Press, 176.
- Geertz, C. (1973): *The interpretation of cultures: Selected essays*. New York, Basic Books.
- Jagose, Annamarie (1996): *Queer Theory: An Introduction*. New York University Press
- Johal, A. (2007): UN Observer: 'Massive Crisis' in Vancouver. Blames 'misguided policy' for homeless wave. *The Tyee*, retrieved October 31, 2007 from <http://theyee.ca/Views/2007/10/31/Kothari/>
- Larcombe, A. (2000): *It was like the gauntlet was thrown down: the NO! to APEC story*. Unpublished master's thesis, University of British Columbia, Vancouver, British Columbia, Canada.
- Lowell, George (1971): *Willin. On Little Feat* [CD]. Warner Bros.
- McCarthy, I. (1995): Serving those in poverty: A benevolent colonisation? In J. van Lawick and M. Sanders (eds.): *Gender and beyond*. Amsterdam. LS Books.
- McCarthy, I. (1998): Power, abuse discourses and women in poverty. In S. Cobb (ed.): *Private pain, public entertainment*. Special Issue of *Human Systems*, 8, 239–249.
- McCarthy, I. (2001): Fifth province re-versings: The social construction of women lone Parents' inequality and poverty. *Journal of Family Therapy*, 23, 253–277.
- McNamee, S. and Gergen, K. (1999): *Relational responsibility: Resources for sustainable dialogue*. London, Sage Publications.
- Nataf, Z. (1996): *Lesbians talk Transgender*. London, Scarlet Press.
- Orlowski, P. (2009): That would certainly be spoiling them: Liberal discourses of social studies teachers and concerns about aboriginal students. *Canadian Journal of Native Education*, 31 (2), 110–129.
- Osborn, B. (1999): *Hundred block rock*. Vancouver, British Columbia, Canada, Arsenal Pulp Press.
- Piercy, M. (1982): *Circles on the Water: Selected Poems of Marge Piercy*. New York, Knopf.
- Queen, C. and Schimel, L. (1997): *Pomosexuals: Challenging assumptions about gender and sexuality*. San Francisco, CA, Cleis Press.
- Reynolds, V. (1997): Therapeutic conversations with survivors of torture. In A. Hamilton (ed.): *BC Association of Counselors of Abusive Men Conference Proceedings*. Vancouver, British Columbia, Canada, BC Association of Counselors of Abusive Men, 57–60.
- Reynolds, V. (2008). An ethic of resistance: Front line worker as activist. *Women Making Waves*, 19(1), 5.
- Reynolds, V. (2010). A supervision of solidarity. *Canadian Journal of Counselling*, 44(3), 246–257.
- Sampson, E. (1993): *Celebrating the other: A dialogic account of human nature*. San Francisco, CA, Westview Press.
- Sanders, C. (1997): Re-authoring problem identities: Small victories with young persons captured by substance misuse. In C. Smith and D. Nylund (eds.): *Narrative therapies with children and adolescents*. New York, Guilford.
- Sanders, C. (2007): A poetics of resistance: Compassionate practice in substance misuse therapy. In C. Brown and T. Augusta-Scott (eds.): *Narrative therapy: Making meaning, making lives*. London, Sage Publications, 59–77.
- Waldegrave, C., Tuhaka, F. and Tamasese, K. (1996): *Family therapy and its implications for research and social policy*. Keynote address presented at the Therapeutic

Conversations III International Conference on Narrative and Solution Focused Therapies, Denver, CO, June.

White, M. (2000b): *Reflections on Narrative practice: Essays and interviews*. Adelaide, Australia, Dulwich Centre Publications.

White, M. (2004): *Narrativepractice and exotic lives: Resurrecting diversity in everyday life*. Adelaide Australia, Dulwich Centre Publications.

Wittgenstein, I. (1953). *Philosophical investigations*. Oxford, UK: Blackwell.